

*Милош Јовановић**

Правни факултет Универзитета у Београду

ПРОТИВРЕЧНОСТИ ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ И КОНЦЕПТА ОДВРАЋАЊА: ПРИМЕР СРБИЈЕ**

Сажетак

Да ли војна неутралност Србије доприноси функцији одвраћања система одбране, као што је сугерисано званичним стратешким документима, основно је питање предметног рада. Након појашњења значења оба појма, како концепта одвраћања тако и концепта војне неутралности, недвосмислено се закључује да војна неутралност представља препреку у погледу одвраћања јер по дефиницији искључује један од класичних модела одвраћања – чланство у одбрамбеним савезима, док не одговара у потпуности другом моделу одвраћања – неутралности и њеном правном режиму. С друге стране, одлука о војној неутралности потврђује виталност нематеријалних елемената моћи попут националног духа, карактера или морала и тиме, парадоксално, непосредно доприноси јачању функције одвраћања. Поред чињенице да позиција војне неутралности може исказати свој пуни позитивни потенцијал управо у свету растуће мултиполарности, ова претходно изнета тврдња, представља основни закључак рада.

Кључне речи: одвраћање, војна неутралност, Србија, војни савези, стратешко окружење, спољна политика.

* Имејл адреса: milosjovanovic@ius.bg.ac.rs. ORCID: /.

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту „Савремени проблеми правног система Србије” који се реализује на Правном факултету Универзитета у Београду. Основно истраживање вршено је у оквиру Високих студија безбедности и одбране, највишег нивоа усавршавања у оквиру Школе националне одбране „Војвода Радомир Путник” Универзитета одбране.

УВОД

Када професор Патрик Морган (*Patrick M. Morgan*) каже да је одвраћање стара пракса у међународној политици која се много промишљала и изучавала али да њу и даље „није лако разумети или објаснити” – само је делимично у праву (Morgan 2003, 1). Наиме, да је реч о старој, и усудили бисмо се чак да кажемо баналној пракси – у то нема сумње. Присутна и у животињском свету о чему сведочи деиматско понашање код одређених животињских врста, показивање зуба код других или пример надуваних риба (*Tetraodontidae*), пракса одвраћања је као што примећују Жан-Кристоф Ромер и Тјери Видман (*Jean-Christophe Romer and Thierry Widemann*) стара барем колико и постојање непријатељстава међу људима (Romer et Widemann 2013, 13). Да наведену праксу „није лако разумети и објаснити” представља међутим тврдњу која је у најмању руку упитна. Да би се уверили у суштинску једноставност смисла, односно логике одвраћања довољно је осврнути се на неколико дефиниција наведеног појма:

„Суштина одвраћања јесте да једна страна спречи другу да уради нешто што прва страна не жели, претећи другој да ће јој нанети озбиљну штету ако то учини. То је употреба претње како би се манипулисало понашањем тако да се нешто нежељено не деси: . . . уздржавање од акције услед страха од последица. Одвраћање је стање духа настало због постојања веродостојне претње да може да уследи неприхватљива против акција” (Morgan 2003, 1);

„Одвраћање од агресије, једна од функција општенародне одбране СФРЈ којом се потенцијални агресор присиљава да одустане од свих планова и акција да угрози независност, територијални интегритет и социјалистички самоуправни систем у СФРЈ” (Vojni leksikon 1981, 355);

„У најширем смислу схваћено, одвраћање концептуално представља облик превентивног утицаја који почива на негативним подстицајима или боље речено, довођење субјекта међународних односа који има потенцијал да угрози безбедност у позицију да одустане од деловања” (Blagojević 2022a, 234);

„Стратешко одвраћање се у најширем смислу може разумети као спречавање реализације одређених планова потенцијалног противника, односно његово одустајање од непријатељске намере” (Milenković i Subotić 2022, 53);

„Одвраћање представља један посебан модалитет забране. Ради се о стратегији која има за циљ да спречи одређена добро идентификована кретања противника, не тако што ће на њега применити физички притисак већ тако што ће га, јасно формулисаним претњама, довести до рационалне констатације да је његов интерес да не крене у забрањеном правцу” (De Montbrial et Klein 2000, 189).

Ова листа дефиниција одвраћања би се могла продужити безмало у недоглед али је, независно од формулација са каткад помало пренаглашеном „научном” глазуrom, суштина самог појма у потпуности јасна: реч је о акцији или деловању којим се жели смањити вероватноћа напада повећањем трошкова за потенцијалног агресора. Речено једноставније и уједно прецизније, пракса одвраћање подразумева да се потенцијални нападач увери у неисплативост намеравање акције односно да помисли да би за њега потенцијални трошак био већи од потенцијалне добити.¹

Како је циљ сваког система одбране да успешно врши функцију одвраћања од потенцијалног напада, што је јасно назначено и у Закону о одбрани Републике Србије, намеће се питање да ли опредељење и стратешка одлука о војној неутралности Србије доприноси наведеном циљу или не.²

¹ Патрик Морган наводи читав низ дефиниција: „убедити противника да би трошкови и/или ризици планираног деловања могли да надмаше користи” од Александра Џорџа и Ричарда Смоука (*Alexander L. George and Richard Smoke*) за коју сматра да је „веома широко постављена дефиниција која покрива готово све форме утицаја”; „обесхрабтивање непријатеља да предузме војну акцију постављајући му у изглед да ће трошкови и ризик надмашити потенцијалну добит” од Глена Снајдера (*Glenn H. Snyder*) за коју наводи да је „превише уско схваћен предмет одвраћања”; „(...) ефикасна комуникација евидентног предвиђања да ће активност другог актера изазвати одговор који неће оставити места никаквом добитку од поменуте активности и да је вероватнији крајњи губитак” од Адама Гарфинкла (*Adam Garfinkle*), „врло прецизно, рационално схватање које је донекле у сукобу са претњом код нуклеарног одвраћања да ће разнети непријатеља, што је прави губитак за све” према професору Моргану; „(...) одсуство рата између две земље или савеза. Ако нису у рату, онда је разумно закључити да се сваки од њих тренутно ефикасно одвраћа од напада на другог” од Џона Мјулера (*John Mueller*) за коју Патрик Морган примећује да одвраћање „чини свеприсутним и подразумева да су сви актери спремни да нападну све друге ако не буду одвраћени, са чиме се већина аналитичара не би сложила.” (Morgan 2003, 2).

² „Основни циљ одбране је одвраћање од напада и супротстављање војним и

Ако је судити по званичним документима, одговор на ово питање је позитиван. Тако Стратегија одбране Републике Србије усвојена у Народној скупштини Републике Србије 27. децембра 2019. године експлицитно везује војну неутралност и одвраћање тврдећи следеће: „Политика војне неутралности, јачање Војске Србије и оспособљавање становништва за одбрану су одвраћајући фактори за оружану агресију на Републику Србију” (Ministarstvo odbrane Republike Srbije 2020a, 19). Из ове недовољно прецизне, а заправо нетачне формулације, проистиче да војна неутралност представља фактор (да не кажемо модел) одвраћања. Ако је наведена тврдња несумњиво тачна када се говори о „јачању војске” и „оспособљавању становништва за одбрану”, ствари стоје, ако не у потпуности супротно оно свакако другачије када је о војној неутралности реч. Видећемо наиме да војна неутралност суштински представља отежавајућу околност у погледу испуњења функције одвраћања, али да може имати и одређене предности под условом да се разумеју све импликације наведене позиције и у потпуности реализује модел одбране који неминовно проистиче из војне неутралности.

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ ОТЕЖАВА ФУНКЦИЈУ ОДВРАЋАЊА

Било је много недоумица и конфузије, како у широј јавности, тако и у академској заједници у вези са појмом војне неутралности која се најчешће погрешно поистовећивала са концептом неутралности (видети Јовановић 2022). Могуће је да је оваква конфузија утицала и на сагледавање везе која постоји између концепта одвраћања и војне неутралности. Видећемо међутим да војна неутралност, правилно дефинисана и схваћена представља у погледу одвраћања – чак и уз све неодређености које прате овај појам – озбиљан хендикеп јер се по природи ствари не уклапа ни у један од његових постојећих модела.

Одвраћање и његови модели

Као што је речено у уводу, суштина концепта одвраћања је потпуно јасна. Проблем настаје међутим када наведену праксу треба теоријски обрадити илии „научно” формализовати на шта је

невојним изазовима, ризицима и претњама безбедности земље и заштита грађана, материјалних добара и животне средине.” (Zakon o odbrani 2018, čl. 2, st. 2.).

вероватно и циљао професор Морган рекавши да одвраћање „није лако објаснити”. Наиме, мимо опште и здраворазумске претпоставке да је вероватноћа напада на некога обрнуто сразмерна његовој моћи или другим речима – што је неко јачи, мања је вероватноћа да буде нападнут – анализе и теоретисања о ефикасности или успешности одвраћања већ задиру у домен суштинске неодређености. Наиме, као што проистиче из дефиниције овог појма, исувише је велики број фактора или варијабли које је неопходно узети у обзир када се говори о феномену одвраћања.

За почетак, једначина о којој је реч комплексна је зато што су многи од тих фактора субјективне и самим тим променљиве и не увек докучиве природе. Спремност на борбу па и на жртву тако зависи од вредности и интереса које једна група (држава, народ...) брани односно од значаја које им придаје. У одбрани виталних интереса, једна држава ће бити спремна да предузме много оштрије мере и биће спремна на већу жртву него у одбрани оних који то нису. Како на пример унети наведени параметар у једначину одвраћања?

Да ствари конкретизујемо случајем у којем се налази Република Србија која на Косову и Метохији несумњиво брани своје виталне националне и државне интересе (по дефиницији заправо јер је у питању територија која чини један од три конститутивна елемента државе као и темељ националног идентитета и културе). С друге стране, Сједињене Америчке Државе и НАТО не бране ни приближно подједнако значајне интересе за њих. Наведена разлика у интересима неминовно поништава у извесној мери, огромну разлику у војној, економској или демографској моћи и потенцијалима страна у спору.³ Али како измерити наведени утицај? И како бити сигуран у изведену рачуницу?⁴

³ Наведена разлика постоји рецимо и у случају рата у Украјини. Председник Руске Федерације Владимир Путин тако је у разговору са новинаром Павелом Зарубином изјавио да је оно што се дешава у Украјини за Русију „питање живота или смрти” док је за Запад то само питање „побољшања тактичке позиције” и да је важно да сви *разумеју стање духа Русије и колико је то што се догађа у вези са Украјином осетљиво и важно за Русију* (Le Figaro 2024). Поред саме чињенице да постоји разлика у погледу значаја интереса које стране у спору бране, потребно је нагласити да је јавно и јасно истицање наведене чињенице такође у функцији одвраћања тј. да представља тзв. декларативну стратегију одвраћања.

⁴ Често се може чути тврдња да Србија односно њена војска „не сме [у смислу да не треба] да уђе на Косово јер Американци имају тамо своју војну базу”.

Једначина се затим додатно усложњава чињеницом да одвраћање поседује две компоненте: „оперативну стратегију” и „декларативну стратегију”: „У одвраћању остају конститутивни елементи стратегије. Ради се, више него икада, о дијалектици воља у којој материјални аспект, који нас прво запрепасти због скоро апсолутне снаге оружја, прати подједнако одлучујући психолошки елемент јер је претња, а не ефективна употреба у основи ове стратегије: веродостојност одвраћања зависи не само од поузданости оружја већ и од уверења које има потенцијални непријатељ да ће онај који поседује оружје бити спреман да га искористи” (Coutau-Bégarie 2011, 569). Наведена тврдња, иако изречена у контексту нуклеарног одвраћања, важи по дефиницији за сваки вид одвраћања. Сама та чињеница – да се пракса одвраћање заснива на уверавању противника, а самим тим и на перцепцији различитих актера, која неретко може бити обманујућа – додатно компликује тежњу за изналажењем правила одвраћања.⁵

Овај психолошки елемент одвраћања (који је истовремено и декларативне односно комуникационе природе) доводи нас коначно и до последње тачке која се односи на чињеницу да одвраћање почива на претпоставци рационалности актера, која се може али и не мора потврдити, што све укупно чини врло упитном било какву истинску теорију одвраћања.⁶

У овој тврдњи се испољава ефикасност америчког одвраћања која лежи у (војној) снази којом та држава располаже и њеним присуством на Косову и Метохији. Остаје међутим једно важно питање: да ли би САД уопште интервенисале, и у којој мери ако би, када би Војска Србије ушла у јужну српску покрајину или барем у један њен део? Сличан резон се наине могао применити и 1999. године када је НАТО претио војном интервенцијом против Савезне Републике Југославије. И тада је неко могао да примети да Србија не сме да одбије ултиматум из Рамбујеа јер су САД нуклеарна сила која може да изврши, ако је потребно, и нуклеарни напад на нашу земљу. Међутим управо је овде дошла до изражаја „разлика у интересима” које су супротстављене стране браниле. С једне стране је С.Р.Ј. бранила своје најбиталније државне интересе док су, с друге, САД браниле интересе који су се тицали јачања њене доминације, афирмисања униполарног момента и улоге НАТО у послехладноратовском периоду. Наравно да ни за један од ових интереса САД не би покренуле нуклеарни напад, а остаје и питање – на које никада нећемо добити потпун одговор – колико су далеко биле спремне да иду и у конвенционалном смислу.

⁵ За проблем перцепције у међународним односима (видети Jervis 1976).

⁶ Поред свега наведеног, поменути интереси, жеља за њиховом одбраном као уосталом и претње, могу бити променљиви у времену и зависити од

Због свега наведеног, не представља изненађење што до појаве нуклеарног оружја, нико заправо није ни покушао да формализује или теоретски уобличи феномен одвраћања који је остао, услед наведене суштинске неодређености, сведен на горепоменућу здраворазумску претпоставку да је вероватноћа напада на некога обрнуто сразмерна његовој моћи.

Теоријско промишљање одвраћања као концепта истински почиње са појавом нуклеарног оружја јер је исто, због своје разорне моћи, унело квалитативну промену у стратегијске односе (Aron 1984, 402). Ни тада се међутим није дошло до чврстих теоријских постулата о чему сведоче како различите доктрине употребе нуклеарног оружја између различитих земаља, тако и њихове неретке модификације (De Montbrial et Klein 2000, 189–192) али и тврдње о непоузданости одвраћања у „другој нуклеарној ери” (Baylis, Wirtz and Gray 2013, 195–212).

Иако међутим, као што је управо истакнуто, проблем настаје када треба анализирати и формализовати односно пронаћи евентуалне закономерности када је реч о ефикасности и успеху праксе одвраћања што је, барем делом, задатак сваког теоријског прегнућа (видети Huth and Russett 1984), остаје чињеница да је одвраћање као феномен лако схватљиво. Сходно томе су и модалитети одвраћања – модалитети који неку државу чине безбеднијом – у принципу познати. Три модалитета би се могла назвати класичним начинима одвраћања док преостали начини (биће набројана још два) представљају ризичне варијације или, другачије речено, понашања која, у односу на ситуацију, могу бити мање или више (не)успешна. Важно је још напоменути да једни не искључују нужно друге тј. да се неки од наведених модалитета и понашања могу комбиновати те производити кумулативно дејство.

различитих социолошких, културолошких, историјских и геополитичких околности. Напросто, вредносни системи и идеолошке матрице се мењају, истина споро, али се мењају што може последично утицати и на промене када треба дати одговоре на питања као што су кога одвраћамо, од чега одвраћамо и на који начин одвраћамо?

Класични модели одвраћања

Три модела одвраћања која би се могла назвати класичним јесу: нуклеарно одвраћање, одвраћање кроз стварање одбрамбених савеза и одвраћање кроз проглашавање и стицање статуса неутралности.

Како је анархија (у етимолошком смислу одсуства власти, у овом случају централне власти на врху система) и даље главна одлика међународног, односно међудржавног система, државе у погледу очувања своје безбедности могу да рачунају само на себе (*self-help system*). Из тог разлога се основни принцип регулације међународног система налази у односу и равнотежи снага, а не, рецимо, у међународном праву. Овакво стање чини да је, у крајњем исходу, први од модалитета одвраћања заснован на повећању и снажењу војних способности и капацитета држава.

У контексту постојања нуклеарног оружја – први модалитет одвраћања управо јесте поседовање истог. Бити нуклеарна сила значи бити способан за нуклеарно одвраћање односно имати способност скоро потпуног физичког уништења потенцијалног противника који би имао идеју да нападне. Како се, у контексту одвраћања, ради о јединој истинској „полиси осигурања”, не чуди чињеница што је последњих деценија одређен број земаља хтео да дође у посед нуклеарног оружја. Тако данас, поред пет нуклеарних сила чији је статус озваничен потписивањем Уговора о неширењу нуклеарног оружја из 1968. године (САД, Русија, Уједињено Краљевство, Француска и Кина) постоје још четири државе које поседују нуклеарни арсенал: Индија, Пакистан, Северна Кореја и Израел као и неке државе које теже истом циљу (Иран на првом месту). Међутим, ни тада наведена „полиса осигурања” није нужно свемоћна. Видели смо 11. септембра 2001. године да нуклеарно одвраћање не може да заштити од асиметричних претњи које представљају терористичке организације и то нарочито оне чији су припадници спремни на последњу жртву. Није међутим сасвим сигурно ни да би нуклеарно одвраћање одиграло своју улогу између две неједнаке нуклеарне силе о чему сведоче сталне дебате које су пратиле француску доктрину нуклеарног одвраћања „од слабог ка јачем” (*du faible au fort*) (Aron 1984, 404–435). Може се рећи да се на крају као најпостојанији и најделотворнији показао принцип осигураног узајамног уништења (*Mutually assured destruction*) који влада између две једнаке нуклеарне силе које обе поседују капацитет

другог удара, тј. способност да узврате нуклеарним нападом на нуклеарни напад којем су претходно биле изложене.

Други класичан модел одвраћања јесте јачање одбрамбених капацитета државе која ће то чинити не само негујући савезништва, већ много формалније, постати члан војног савеза тј. одбрамбеног пакта. Најзначајнија организација колективне одбране данашњице је Северно-атлантски савез (НАТО). Несумњиво је да државе које постају чланице једне такве организације повећавају своју безбедност јер проширују палету одговора односно број актера који ће реаговати на потенцијални напад одређеног противника о чему најбољу илустрацију пружа одредба члана 5. Северно-атлантског уговора сходно којем се *стране слажу да ће оружани напад на једну или више њих бити сматран као напад на све њих*. Ни тада наравно није сигурно да ће механизми колективне одбране функционисати како је замишљено јер ће све зависити од тога ко је нападнут, од кога је нападнут као и од тренутних интереса различитих суверених држава које чине савез (Zorgbibe 2002, 29–44). И поред ових питања остаје међутим несумњива чињеница да државе које ступе у један такав савез повећавају своје капацитете одвраћања (попут Хрватске рецимо).

Поред наведена два, трећи класичан модел одвраћања је неутралност. „Неутрална држава, по дефиницији, рачуна на одвраћање: не замишља да другим државама намеће своју вољу осим да их убеди да је оставе на миру” (Aron 1984, 400). И у том хтењу да буде остављена на миру, неутрална држава није без аргумената. Онај најважнији непосредно проистиче из статуса саме неутралности: неутрална држава се неће мешати у спор других држава односно једнако ће третирати стране у сукобу за шта заузврат треба да добије поштовање сопственог територијалног интегритета и независности.⁷ Утолико неутралност, нарочито стална (попут Швајцарске, Аустрије или донедавно Шведске која је у међувремену одлучила да приступи НАТО-у заменивши тиме један модел одвраћања другим) али некада и *ad hoc* неутралност, може одиграти значајну улогу у контексту одвраћања. Међутим, као и код других модалитета одвраћања, и овде влада прилична неодређеност јер ће у крајњем исходу поштовање неутралности зависити од висине улога у спору, различитих интереса страна

⁷ Више о концепту неутралности (видети Jovanović 2019).

у сукобу као што ће, парадоксално, зависити и од способности неутралне државе да брани своју неутралност оружаном силом.

„Одвраћајућа понашања”

Поред набројаних модела постоје и одређена понашања која могу имати одвраћајући ефекат. Прво од њих се тиче тзв. „стратегије лудака” (*madman theory / madman strategy*) илити показивања одређене дозе ирационалности и неурачунљивости у међународним односима. Наиме, имајући у виду чињеницу да механизам одвраћања почива на претпоставци рационалности актера, играти на карту делимичне ирационалности могло би отворити одређен маневарски простор којим би се, парадоксално, функција одвраћања појачала. Као што је приметио Томас Шелинг (*Thomas Schelling*), „теорија рационалног одлучивања и његових стратешких последица показује да изглед очигледно и постојано рационалног актера не представља у случају сукоба аутоматску предност када је реч о доношењу одлука и мотивацијама. У таквим околностима, атрибути рационалности могу имати више мана него предности (...)” (Schelling 1986, 33). Истини за вољу, мало је примера (мада је проблематично и измерити могући допринос таквог понашања механизму одвраћања) успешне примене такозване „стратегије” или „теорије лудака” како ју је крстио бивши председник САД Ричард Никсон (*Richard Nixon*) током Вијетнамског рата. Логички посматрано међутим, у садејству са другим параметрима, одређена доза ирационалности коју противник перципира могла би несумњиво појачати функцију одвраћања. Наведена констатација доводи нас и до другог модела понашања који се односи на одлучност и демонстрацију исте али чак и на ограничену употребу силе.

Кренимо овде са једним конкретним примером односно питањем: у контексту кризе на Косову и Метохији, да ли је, до скоро учестало подизање борбене готовости Војске Србије доприносило томе да се сецесионистичке власти у Приштини (и силе Запада) одврате од акција које Србија сматра противним сопственим интересима, или је наведено подизање борбене готовости, без икаквих предузетих конкретних акција које би уследиле, напротив урушавало кредибилитет и веродостојност претње коју је држава желела да искаже и тиме нанело штету функцији одвраћања?

Ово питање се може поставити и на другачији начин: ако је циљ да се приштинске власти одврате од даљих акција, нарочито на северу српске јужне покрајине, не би ли било сврсисходније ући у ограничени сукоб који намеће Приштина (без нужног уласка Војске Србије осим ако би дошло до даље ескалације) којим би се сецесионистичке власти ефикасније одвратиле од даљих акција него што се то, до скоро, чинило редовним подизањем борбене готовости Војске Србије?

Ситуација о којој се говори је наравно изузетно сложена и ова разматрања немају за циљ да пружи одговор на постављена питања. Важно је међутим нагласити да суштински и (ограничена) употреба силе којом се показује одлучност може као таква бити у служби одвраћања што је чињеница која се неретко пренебрегава. Овом ставу би могла да се упуту снажна критика да се употребом силе, макар и ограниченом, управо излази из оквира одвраћања које за циљ управо има да се било каква употреба силе избегне. Уосталом став који је изнет директно се коси са једном (мада само једном) од наведених дефиниција одвраћања према којој одвраћање има за „циљ да спречи одређена добро идентификована кретања противника, *не тако што ће на њега применити физички притисак већ тако што ће га, јасно формулисаним претњама, довести до рационалне констатације да је његов интерес да не крене у забрањеном правцу*” [курзив аут.] (De Montbrial et Klein 2000, 189). Мишљења смо међутим да наведена критика није одлучујуће природе и да ограничена употреба силе (а каткад и мање ограничена), парадоксално, одговора у потпуности појму, смислу и логици одвраћања. Уосталом, Ерве Куто-Бегари (*Hervé Coutau-Bégarie*) потврђује да фундаментална дистинкција одвраћање/акција није увек тако прецизна када каже *да су последња истраживања покушала да теоријски формализују одвраћајућу употребу силе под називом принуда (coercion) која се дефинише као „употреба претеће силе која укључује ограничену употребу стварне силе како би се подупрла претња чији је циљ да примора противника да усвоји другачије понашање”* (Coutau-Bégarie 2011, 575). Истина је да је такво повећање улога по дефиницији ствари ризично и да може проузроковати шири сукоб који се одвраћањем управо хтео избећи. Истина је међутим да се такво повећање улога може показати и као крајње исплативо и да може за дуг период, ако не и дефинитивно, одвратити противника од даљих акција. Ова констатација нас враћа на суштинску неодређеност механизма

одвраћања која постоји мимо већ поменуте и баналне претпоставке да ефикасност одвраћања првенствено зависи од моћи којом неко располаже.⁸

Ипак, и поред озбиљних потешкоћа које се јављају када је потребно пронаћи закономерности одвраћања, видели смо да је његов основни механизам познат као што су познати и његови класични модели. Остаје зато важно питање које се односи на војну неутралност и на начин на који се она уклапа у једначину одвраћања.

Војна неутралност као хендикеп

Видећемо да војна неутралност, по својој дефиницији, представља двоструки хендикеп у односу на постојеће моделе одвраћања.

Шта је војна неутралност?

Као што је већ назначено, заиста је било много недоумица и конфузије у вези са војном неутралношћу Србије. Крајње зачуђујуће, многи аутори из академске средине су олако поистовећивали војну неутралност са неутралношћу као таквом иако је реч о два осетно различита концепта (Jovanović 2022). Ова забуна тим пре чуди што је довољно поћи од нормативних аката који дају врло јасну садржину појма војне неутралности Србије. Тако је у најзначајнијем од њих, у којем се по први пут износи званичан став о војној неутралности Србије – Резолуцији Народне скупштине о Заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије (26. децембар 2007. год.) – јасно назначено да је војна неутралност Србије заправо неутралност „у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању”. Ствари су још експлицитније у

⁸ Да употреба силе има непосредне везе са појмом одвраћања и његовом основном логиком показује и пример сукоба на Блиском истоку. Премијер Израела Бењамин Нетанјаху (*Benjamin Netanyahu*) тако је у разговору са државним секретаром САД Ентонијем Блинкеном (*Antony Blinken*) изјавио да је „шири, суштински, циљ [војне операције у појасу Газе] да се поново успостави израелски принцип одвраћања”. „Цена 7. октобра [напада Хамаса на Израел] морала је бити довољно висока за Хамас тако да се свака друга сила који би размишљала о нападу на Израел уплаши сличног уништења.” (Cortellesa 2024, 28).

Стратегији националне безбедности Републике Србије из 2019. године у којој са војна неутралност помиње у класичном смислу *одсуства чланства у војно-политичким савезима* или у Стратегији одбране која представља документ у којем се најдаље отишло у разради овог концепта и чија је садржина подједнако јасно дефинисана: „Војном неутралношћу Република Србија исказује своје опредељење да не приступа војно-политичким савезима, што не искључује сарадњу у области одбране.”

Дакле, војна неутралност подразумева неприступање војно-политичким савезима. Ни више ни мање од тога. Утолико је реч о чисто политичкој одлуци једне суверене државе за коју не постоји међународно-правни режим. За разлику од војне неутралности, концепт неутралности је посве другачији. Реч је концепту који представља правно-политичку категорију и који значи да једна држава неће учествовати у сукобима других држава, а заузврат добија поштовање сопственог територијалног интегритета. Утолико неутралност за разлику од војне неутралности има и одговарајући правни режим и међународне конвенције којима се регулишу права и обавезе неутралних држава (Јовановић 2019).

Ако горенаведено сада осмотримо кроз призму одвраћања намеће се само један закључак: војна неутралност, која није исто што и неутралност и која, по дефиницији, искључује чланство у војним тј. одбрамбеним савезима, несумњиво представља, супротно слову Стратегије одбране РС које смо навели у уводу (и према којем је војна неутралност одвраћајући фактор), отежавајући фактор у погледу одвраћања.

Двоструки хендикеп војне неутралности у погледу одвраћања

Из перспективе концепта одвраћања дакле, војна неутралност представља свакако најгоре могуће решење и то двоструко. Прво, како исправно примећује Вељко Благојевић, „усвајање концепта војне неутралности подразумева добровољно одустајање од уравнотежавања кроз савезништва и обавезује на самосталну одбрану независности и неутралности, односно ослањање на националне потенцијале одвраћања у политичком, одбрамбеном и дипломатском контексту (Благојевић 2022b, 9). Другим речима, војна неутралност онемогућава Србију да приступи било ком (сталном) војном односно

одбрамбеном савезу што представља један од класичних модалитета одвраћања.⁹

Друго, пошто војна неутралност није неутралност, Милан Игрутиновић исправно подвлачи чињеницу да „недостатак компоненте класичне политичке неутралности значи да држава није гарант безбедности својих суседа од себе, тј. не даје им довољно уверавања да нема према њима и офанзивне намере” (Igrutinović 2022, 53).

Другим речима, војна неутралност спречава Србију да своју безбедност повећа тиме што би постала чланица једног војно-политичког савеза чиме би се умногоме повећао и њен потенцијал одвраћања. С друге стране, како се Србија није обавезала да остане по страни ратних сукоба (већ је искључиво донела политичку одлуку да остане по страни војних савеза), остала је и без одвраћајућих дејстава које може произвести статус неутралне државе за коју се са разлогом претпоставља да неће имати агресивних намера према суседним државама. Ради се овде о крајње начелним и крупним недостацима које војна неутралност испољава у погледу одвраћања.

Зашто онда једноставно не одустати од војне неутралности? Ово логично питање има наравно и свој логичан одговор. Наиме, одвраћање није само себи циљ нити тај концепт може искључиво лебдети у некаквој теоријској и апстрактној равни. Ствар је контекстуалне природе јер се увек одвраћа неко и од нечег. Другим речима, националне вредности и интереси, као и претње које се над њима надвијају односно стратешко окружење, представљају једину полазну тачку за свако промишљање када говоримо о одвраћању и његовом оптималном моделу.

Видећемо да је у случају Србије, војна неутралност концепт који се намеће управо анализом стратешког окружења као једини могући у датим околностима и да је због тога једино релевантно питање да ли нас, и на који начин војна неутралност може учинити јачим? Или другачије речено: да ли војна неутралност, без обзира

⁹ Ово међутим не значи да Србија не може, због свог избора да остане војно неутрална, да гради савезништва. Утолико нам се чини да Вељко Благојевић делимично греша када тврди следеће: „Политика војне неутралности, поред стварања услова за вођење независне спољне политике, умногоме умањује капацитете стратешког одвраћања путем стварања савезништава, као што је Броз то учинио заокретом према западу током кризе у односима са Москвом” (Blagojević 2022a, 241). Војна неутралност чини немогућим чланство у (сталним) војним савезима, не и изградњу савезништава.

на начелне недостатке, може имати и одређене предности, можда чак суштинске природе, када промишљамо и говоримо о функцији одвраћања.

МОЖЕ ЛИ СЕ ХЕНДИКЕП ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ ПРЕТВОРИТИ У ПРЕДНОСТ?

Питање о томе може ли се хендикеп који војна неутралност представља у погледу одвраћања претворити у предност је заправо само реторичке природе. Одговор на ово питање мора бити потврдан јер је целокупна ситуација односно положај Републике Србије и српског народа плод врло крупних и у догледно време тешко променљивих условљености. Наиме, потпуно је јасно да је војна неутралност Србије концепт који је изнуђен постојећим стратешким окружењем и да као такав, мора бити стављен у функцију одвраћања, колико год у том погледу он, *prima facie*, представљао, хендикеп.

Војна неутралност Србије: концепт изнуђен стратешким окружењем

Одлука о војној неутралности Србије непосредна је резултанта постојећих изазова и ризика и стратешког окружења односно укупне геополитичке ситуације.

Постојећи изазови, ризици и претње

Ако кренемо од самоподразумевајућих националних вредности и интереса попут слободе и независности односно очувања државе, њене суверености и територијалне целовитости као и *очувања постојања и заштите српског народа где год он живи* (Ministarstvo odbrane Republike Srbije 2020b, 31), потпуно је јасно који су највећи изазови, ризици и претње са којима се суочавају српска држава и српски народ. Стратегија националне безбедности, иако идентификује прилично широк спектар изазова, *ризика и претњи* (њих шеснаест међу којима и *наркоманију, илегалне миграције, епидемије и пандемије* или још *климатске промене*, 25–29) на прва три места наводи могућност оружане агресије, сепаратистичке тежње и *противправно једнострано проглашену независност територије коју административно обухвата Аутономна Покрајина Косово*

и Метохија. Ове три тачке се као прве три налазе и у Стратегији одбране РС, безмало истим редоследом наведене. Поред тога, и с обзиром на јасно дефинисан национални интерес *заштите српског народа где год он живи*, судбина српског народа у суседним државама, првенствено у Босни и Херцеговини и Црној Гори представља такође изазов са којим се Србија суочава. Оно што је искуство показало, а у Стратегији као јавном документу се не говори, јесте да нам у погледу виталних националних интереса изазови, ризици и претње долазе искључиво са Запада.

Условљеност стратешким окружењем или – ни на Запад, ни на Исток

Несумњива је чињеница да су у протеклих тридесет пет година интереси сила Запада били директно супротстављени виталним интересима Србије и српског народа у целини. Процес дезинтеграције Социјалистичке Федеративне Републике Југославије био је директно потпомогнут споља, а двоструки аршини који су наметани тада (а на снази су и данас) – нарочито у питањима права народа на самоопредељење и поштовања територијалног интегритета – ишли су по правилу искључиво на уштрб права Србије и српског народа. Од признања једнострано проглашене независности односно сецесије Словеније и Хрватске крајем 1991. и почетком 1992. године, преко инсистирања на очувању целовите и, као међународно признате државе, Босне и Херцеговине, до подржавања сепаратизма у јужној српској покрајини Косово и Метохија, главне силе Запада – на првом месту Немачка, Уједињено Краљевство и САД – предано су разбијале српску државу и оквире опстанка српског народа.

Политика о којој је реч, нажалост, траје и данас и најбоље се огледа у признању сецесије КиМ и захтевима упућеним Србији да учини исто и одрекне се своје територије, у тежњама за унитаризацијом БиХ, подржавањем политика у Црној Гори којима се негира њен историјски српски национални идентитет, као и наметањем историјске одговорности за југословенску кризу и ратове српском народу који се посредно – преко политичких одлука назови судова попут Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију – жигуше као геноцидан народ. Несумњива је чињеница и да је у наведеној политици Запада, НАТО увек представљао војни инструмент принуде што се прво видело у

нападима на Србе у Републици Српској и Републици Српској Крајини, потом у агресији извршеној против Савезне Републике Југославије 1999. године, а данас на Косову и Метохији где се јединице НАТО налазе на основу мандата Резолуције 1244 СБУН, која је од 2008. године и формализације сецесије Косова и Метохије, најгрубље прекршена. Када се горенаведено има у виду, потпуно је нелогично, беспредметно и илузорно размишљати о могућности чланства Србије у НАТО. Колико год је важно да Србија одржава најбоље могуће односе са поменутиим војним савезом остаје једна непобитна чињеница: услед политике чији је војни инструмент, НАТО и данас за Србију представља противнички, да не кажемо непријатељски савез. Евентуално чланство Србије у НАТО не само да не би решило нити један безбедносни проблем Србије, већ би значило коначно потчињавање и пуну негацију слободарске историје српског народа.

Чињеница је такође да са друге стране Руска Федерација и НР Кина пружају принципијелну подршку Србији у свим овим питањима која су за њу од виталног значаја. Наведена подршка се највише огледа у константном позивању на поштовање међународног права и држању принципијелног става у Савету безбедности Уједињених нација. Међутим, истина је и да се послекладноратовским развојем догађаја Србија нашла као двоструко енклавирана земља. С једне стране, Србија је енклавирана земља у класичном геополитичком смислу јер је, услед распада Југославије, постала део мањег броја светских држава које не поседују обалу тј. излаз на море. С друге стране, Србија је, услед ширења НАТО и ЕУ, постала енклавирана земља и у војно-политичком смислу. За разлику од бивше Југославије, која се заиста, у физичком смислу налазила између НАТО-а (Италија/Грчка) и Варшавског пакта (Бугарска, Румунија, Мађарска), Србија је данас, са не толико значајним изузетком БиХ, окружена НАТО земљама. Другим речима, геополитички центар гравитације осетно се померио ка истоку (тако Молдавија данас има улогу контактне земље) оставивши Србију у, најблаже речено, сложенем окружењу. Утолико се свака идеја савезништва на истоку суочава са чињеницом *релативно велике удаљености и непостојања географског контакта са алтернативним, али глобално стратешки (joш увек) пасивним војним савезом (ОДКБ), те другим облицима интеграција на истоку* (Stepić 2022, 102). Ова чињеница се не може и не сме пренебрегнути када се промишља геополитичка позиција Србије.

Када се све наведено има у виду – да Србији силе Запада нису савезници, а да су савезничке силе Истока далеко – потпуно је јасно да је војна неутралност напосто изнуђен концепт.

Изнуђен међутим не значи нужно да је наведени избор лош. Сасвим супротно, видећемо да војна неутралност Србије, осим што је, у датим околностима, једина могућа опција за народ и државу који желе да опстану, дубоко кореспондира са слободарском традицијом српског народа и да самим тим може имати велику улогу и по питању функције одвраћања коју, на први поглед, осетно отежава.

Предности војне неутралности у контексту функције одвраћања

Да ли Србију војна неутралност може чинити јачом и како (ако је чини) – питање је на које је потребно дати одговор? Видећемо да је одговор на наведено питање потврдан јер, с једне стране, одлука о војној неутралности по својој дефиницији показује снажну вољу за очувањем слободе и независности једног народа и државе, односно постојање истинске националне амбиције, док се са друге стране може рећи да наведена одлука може допринети и спољно-политичком кредибилитету и престижу Србије, нарочито у условима нарастајуће мултиполарности.

Војна неутралност као јачање самобитности и потврда постојања националне воље и амбиције

„После 1389, 1804, 1912. и 1918, ми више нисмо мали народ, и нисмо робље. Ми смо своји. А у чему је та наша својина? Ми не смемо више касати, као ждребад, за колима које вуче ма какав западни матори коњ: коњ политички, коњ културни, или уметнички. Треба да радимо самостално и моћно, као што доликује самосталном и моћном народу. Јер смо ми Срби моћан народ. Ако не по броју, и железници, и фабрикама, и палачама, – а оно по души, и вери, и вољи за животом” (Aleksić i Plić 2022, 269). На ове речи Милана Кашанина, исписане с краја друге деценије прошлог века, надовезују се, као даљи али јасан ехо, речи професора Светозара Стојановића о Србима као „великомалом народу”¹⁰. „Моћан народ”, „великомали

¹⁰ „Срби – великомали народ – Ево избора неколико најважнијих историјских догађаја и збивања због којих су Срби постали великомали народ (мој израз):

народ”... одлука о војној неутралности управо се може и мора посматрати у наведеном оквиру, односно кроз призму постојања националне амбиције и слободарског духа једног народа који не жели да одустане од своје независности. Јер пре него што је изнуђена – и ова констатација је од највећег значаја – одлука о војној неутралности изнад свега је изабрана.

Реч је најиме о политичкој одлуци једне суверене земље да се не сврстава односно не постане чланица нити једног војног савеза. Суштински, реч је о одлуци једне суверене земље да се не покори НАТО савезу који јој је и данас, као што смо видели, објективно противнички настројен и да, не мирећи се и не прихватајући тренутни пораз, не постане коначно потчињени и истински понижени субјекат међународних односа. И управо због тога се дубински смисао војне неутралности мора посматрати као један нераскидиви део, једна важна карика у дугом низу слободарске традиције српског народа, из које је потекла и коју истовремено потврђује и продужава. Утолико Милан Игрутиновић није у праву и у потпуности маши суштину када тврди да војна неутралност више делује „као самонаметнуто ограничење корисно пре свега за унутрашњу позу према НАТО-у и за демисионирање већег дела политичке елите од те теме, него као платформа за остваривање постављених интереса” (Igrutinović 2022, 53). Сасвим супротно, реч је о избору једног слободарског народа, који и даље гаји националну амбицију и жели да настави своје историјско бивствовање као слободан и независан. У супротном не би ни доносио једну такву одлуку нити би на њој истрајавао. Могло би се чак рећи да је пркосно баштињење слободарске традиције

Бој на Косову пољу 1389; Устанци против турске окупације 1804. и 1815; Одбијање Аустро-Угарског ултиматума 1914. и значајно учешће у савезничкој победи у Првом светском рату; Стварање Југославије, а не „Велике Србије”; Развргавање Пакта са Хитлером склопљеног 25. марта 1941. и борба на страни антихитлеровске коалиције у Другом светском рату. Због те српске традиције и културе отпора Тито је преселио ЦК КПЈ из Загреба у Београд маја 1941. и одатле нешто касније позвао на ослободилачку борбу против окупатора. Нипошто не смемо превидети да колосалну трауму из Првог светског рата Срби нису ни приближно били превладали кад су само 23 године касније доживели страховит геноцид, и то од неких припадника братских народа и у земљи коју су створили катаклизмичним људским и материјалним губицима; Допринос успешном „Не’ Стаљину 1948-1953; Универзитетски штрајк и демонстрације против „црвене буржоазије” 1968; Држање за време вишенедељног бомбардовања од стране НАТО 1999. и уопште одбрана Космета” (Stojanović 2008, 226–227).

део српске стратешке културе схваћене у ширем смислу наведеног појма (Stojanović i Šaranović 2022).

Утолико је одлука о војној неутралности у српском случају несумњиво показатељ моћи – категорије којој су класични аутори реализма у међународним односима придавали конститутивне елементе попут „националног духа”, „националног карактера”, „националног морала” или „поштовања изазваног у иностранству” (Aron 1984, 63). Војна неутралност по дефиницији потврђује виталност сваког од наведених елемената и самим тим доприноси функцији одвраћања. Последњи од њих нас доводи и до питања спољне политике.

Стварање спољно-политичког кредибилитета

Овде је реч о спољно-политичком кредибилитету у двојаком смислу, апсолутном и контекстуалном. Што се првог тиче, познате су речи Шарла де Гола (*Charles de Gaulle*) у разговору са Аленом Перфитом (*Alain Peyrefitte*) приликом захтева комунистичке Југославије за давање агремана њеном новом амбасадору у Паризу 1962. године: „Југославија је земља која зна како да буде поштована и унутра и споља. У спољној политици су једини, много пре Кине, рекли не Совјетима” (Peyrefitte 1994, 296). Ове речи илуструју да престиж једне државе може произлазити како из њене материјалне (на првом месту војне) моћи, тако и из одважног става који она доследно и одлучно исказује у међународним односима. У данашњим околностима, војна неутралност Србије несумњиво представља једну одважну спољнополитичку и безбедносно-политичку одлуку.

Поред тога, међународни контекст данашњице, препознат и у Стратегији националне безбедности где је јасно изнета тврдња према којој се „политички, економски, културни и безбедносни односи у свету одвијају у глобалном мултиполарном и мултилатералном окружењу у којем се све наглашеније испољава уравнотежење моћи и сложена међузависност држава” (Ministarstvo odbrane Republike Srbije 2020b, 13), доприноси да позиција војне неутралности може произвести свој пуни позитивни потенцијал. Наиме, у контексту „униполарног момента” какав је владао у међународним односима у првој деценији по окончању Хладног рата, са изразитом доминацијом САД, неутралност – у општем смислу остајања по страни – појава је која се ређе сусреће како констатује професор Стивен Волт

(*Stephen Walt*) (Walt 2009, 115) јер када преостане само један пол, пракса остајања по страни и балансирања у највећој мери губи смисао. Данас, када се савремени међународни односи одликују растом мултиполарности, о чему сведочи како улога и акције Руске Федерације на међународној сцени (интервенција у Сирији 2015. и Украјини 2022. године) тако и незаустављив раст НР Кине и других западних држава, војна неутралност добија своју пуноћу.

Наравно, војно неутрална позиција Србије захтева и једну спољнополитичку кохерентност која земљи још увек недостаје. Наиме, чланство у Европској унији као прокламовани циљ Србије не само што је у директној супротности са најважнијим националним интересима попут очувања територијалног интегритета државе, већ и суштински (иако не и формално) поткопава одлуку о војној неутралности, њен циљ и њен дубоки смисао. Уз наведену резерву међутим, може се констатовати да одлука о војној неутралности за Србију представља потенцијално вредан спољнополитички и безбедности инструмент који гарантује самобитност, достојанство и независност српске државе, односно доприноси одвраћању потенцијалног непријатеља.

ЗАКЉУЧАК

Позитивни потенцијал војне неутралности у погледу одвраћања може се реализовати само ако се логика коју намеће војна неутралност изведе до краја. А логика војне неутралности изнад свега претпоставља да се земља за потребе своје одбране ослони на сопствене снаге и капацитете. Конкретније речено, одлука о војној неутралности захтева да Србија темељно разради и ефикасно примени концепт тоталне (свеобухватне) одбране. Наведени концепт, његова нормативна и практична разрада – макар само и у његовим најважнијим обрисима – као и његова примена, представљају изузетно сложен подухват. О наведеном концепту стога не може даље бити речи у оквиру предметног рада. Једино се, на његовом трагу, може изнети следеће запажање: позиција војне неутралности захтева да Србија уреди област одбране тако да се на њу може применити реченица којом се обично описује Швајцарска – „Швајцарска (Србија) нема војску, Швајцарска (Србија) је војска” (Juillard 2012).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Aleksić, Jana, M. i Sladana Ilić, prir. 2022. *Srpski kulturni obrazac – antologija tekstova*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
- Aron, Raymond. 1984. *Paix et guerre entre les nations*. Paris: Calmann-Lévy.
- Baylis, John, James J. Wirtz, and Colin S. Gray. 2013. *Strategy in the Contemporary World*. Oxford: Oxford University Press.
- Blagojević, Veljko. 2022a. „Iskustva i izazovi Srbije u realizaciji strateškog odvracanja.” U *Neutralnost i strateško odvracanje*, ur. Veljko Blagojević, 229–245. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Blagojević, Veljko. 2022b. „Predgovor.” U *Neutralnost i strateško odvracanje*, ur. Veljko Blagojević, 7–12. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Blagojević, Veljko. 2022c. „Strateško promišljanje vojne neutralnosti Srbije: mogućnosti, izazovi i rizici.” U „Perspektive vojne neutralnosti Republike Srbije: između osporavanja i utvrđivanja.” ur. Aleksandar Mitić i Petar Matić, posebno izdanje, *Srpska politička misao*: 123–146. doi: 10.22182/spm.specijal2022.5.
- Cortellessa, Eric. 2024. “Bibi At War.” *Time*, 26 August 2024: 24–31.
- Coutau-Bégarie, Hervé. 2011. *Traité de stratégie*. Paris: Economica.
- De Montbrial, Thierry, et Jean Klein. 2000. *Dictionnaire de stratégie*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Huth, Paul, and Bruce Russett. 1984. “What Makes Deterrence Work? Cases from 1900 to 1980.” *World Politics*, 36 (4): 496–526.
- Igrutinović, Milan. 2022. „Strah i ambicija: Srbija, vojna neutralnost i prošireno odvracanje.” U *Neutralnost i strateško odvracanje*, ur. Veljko Blagojević, 39–56. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Jervis, Robert. 1976. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Jovanović, Miloš. 2019. „Neutralnost u XXI veku: anahron ili savremen koncept.” *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 4: 1187–1212. doi: 10.5937/zrpfns52-24811.
- Jovanović, Miloš. 2022. „Značenja vojne neutralnosti Srbije.” U „Perspektive vojne neutralnosti Republike Srbije: između

- osporavanja i utvrđivanja.” ur. Aleksandar Mitić i Petar Matić, posebno izdanje, *Srpska politička misao*: 67–98. doi: 10.22182/spm.specijal2022.3.
- Juilland, Dominique. 2012. “La Suisse n’a pas d’armée, elle est une armée !” *Inflexions* 20 (2): 183–195.
- Le Figaro*. 2024. “L’Ukraine, une ‘question de vie ou de mort’ pour la Russie, estime Vladimir Poutine.” 18 Février 2024. <https://www.lefigaro.fr/international/l-ukraine-une-question-de-vie-ou-de-mort-pour-la-russie-estime-vladimir-poutine-20240218>.
- Milenković, Miloš, i Milovan R. Subotić. 2022. „Nevojni aspekti strateškog odvrćanja”. *Vojno delo*, 4: 52–63. doi: 10.5937/vojdelo2204052M.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije*. 2020a. „Strategija odbrane Republike Srbije.” 27. decembar 2019. https://www.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/prilog3_strategijaodbraners_srp_1731677339.pdf.
- Ministarstvo odbrane Republike Srbije*. 2020b. „Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije.” 27. decembar 2019. https://www.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/prilog1_strategijanacionalnebezbednostirs_srp_1731677306.pdf.
- Morgan, Patrick M. 2003. *Deterrence Now*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgan, Patrick M. 2012. “The State of Deterrence in International Politics Today.” *Contemporary Security Policy*, 33 (1): 85–107. doi: 10.1080/13523260.2012.659589.
- Petrović, Petar, ur. 1981. *Vojni leksikon*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Peyrefitte, Alain. 1994. *C’était de Gaulle*. Paris: Editions de Fallois/Fayard.
- Romer, Jean-Christophe, et Thierry Widemann. 2013. “La dissuasion avant et pendant le nucléaire. 2000 ans d’histoire.” *Les Champs de Mars*, 25 (hiver): 13–31.
- Schelling, Thomas. 1986. *Stratégie du conflit*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Stepić, Milomir. 2022. „Celishodnost vojne neutralnosti Srbije kao instrumenta strateškog odvrćanja u kontekstu globalnih promena.” U *Neutralnost i strateško odvrćanje*, ur. Veljko Blagojević, 99–116. Beograd: Medija centar Odbrana.

- Stojanović, Stanislav, i Jovanka Šaranović. 2022. „Vojna neutralnost i srpska strateška kultura.” U „Perspektive vojne neutralnosti Republike Srbije: između osporavanja i utvrđivanja”, ur. Aleksandar Mitić i Petar Matić, posebno izdanje, *Srpska politička misao*: 11–40. doi: 10.22182/spm.specijal2022.1.
- Stojanović, Stanislav. 2022. Srpska strateška kultura i strategija odvrćanja. U *Neutralnost i strateško odvrćanje*, ur. Veljko Blagojević, 191–207. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Stojanović, Svetozar. 2008. „Principijelizam na delu.” U *Odbrana Kosova*, ur. Vojislav Koštunica 225–257. Beograd: Filip Višnjić.
- Walt, Stephen. 2009. “Alliances in a Unipolar World.” *World Politics*, 61 (1): 86–120. doi: 10.1017/S0043887109000045.
- Zakon o odbrani, „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 116/2007, 88/2009, 88/2009 – dr. zakon, 104/2009 – dr. zakon, 10/2015 i 36/2018.
- Zorgbibe, Charles. 2002. *Histoire de l'Otan*. Bruxelles: Éditions Complexe.

*Miloš Jovanović**

Faculty of Law, University of Belgrade

THE CONTRADICTIONS BETWEEN MILITARY NEUTRALITY AND THE PRINCIPLE OF DETERRENCE: THE CASE OF SERBIA

Resume

The present paper raises the question of whether Serbia's military neutrality constitutes an obstacle to its principle of deterrence or, on the contrary, it contributes to its strengthening. After explaining the notions of both deterrence and military neutrality, the answer given by the author is that military neutrality represents *prima facie* a significant impediment in terms of deterrence since it makes impossible, by definition, any membership to a military alliance, which means one classical mode of deterrence. Furthermore, as military neutrality does not correspond to the concept of neutrality and its legal regime, it cannot be identified with this second mode of deterrence. On the other hand, and this is the paper's main finding, the military neutrality of Serbia accentuates all the immaterial elements of power, such as national spirit, character, or morale, and, therefore, paradoxically reinforces the principle of deterrence.

Keywords: deterrence, military neutrality, Serbia, military alliances, strategic environment, foreign policy.

* E-mail adress: milosjovanovic@ius.bg.ac.rs. ORCID: /.

* Овај рад је примљен 12. децембра 2024. године, а прихваћен на састанку Редакције 10. фебруара 2025. године.